

תורת הקורא

הערות ודיוקים, הלכות ומנהגים, פרפראות וחידושים, דיונים ובידורים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע והמסתעף

גליון מס' 121

פרשת תולדות

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מערכת טעמי תורה.

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור.

© כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי.

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בברכה במערכת. כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל. תאריך: 153775150494 פקס: tameytora@gmail.com

דיוקים ודקדוקים

כ"ה י"ט: הוליד - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא לשון עבר נסתר. שלא ישמע שקורא אוליד באל"ף שהוא לשון עתיד מדבר.

כ"ה כ"א: ויעתר - העי"ן בשווא נח. ואין להבליעה ולקרוא ויעתר, או לקרוא ויעתר בסגול העי"ן. וכן הוא להלן כ"ו ג': נשבעתי. ולהלן כ"ו ב': ויעתק. ולהלן כ"ז ב': ידעתי. ולהלן כ"ז ו': שמעתי. ולהלן כ"ז י"ב: במתעתע. ולהלן כ"ז ל"ו: ויעקבני.

ויעתר - הטעם מלעיל בעי"ן.

כ"ה כ"ב: ויתרצצו - הצד"י בשווא נע, ואע"פ שיש ספרים המנקדים ויתרצצו בחטף פתח, אין להגותו כפתח, אלא כשווא נע פשוט. וכן הוא ברי"ש שלהלן כ"ו ג': ואברכך. ולהלן כ"ו ד': והתברכו. ולהלן כ"ו י"ב, כ"ז ג', כ"ז כ"ו: ויברכהו. ולהלן כ"ז י"ט: תברכני. ולהלן כ"ז כ"ז, כ"ז מ"א: ברכו. ולהלן כ"ז כ"ט: ארריך. ומברכך. ולהלן כ"ז ל"א: תברכני. ולהלן כ"ז ל"ג: ואברכהו. ולהלן כ"ז ל"ד, כ"ז ל"ח: ברכני. ולהלן כ"ז ו': בברכו.

כ"ה כ"ג: ולאם - הלמ"ד בשווא נח. ויש להזהר שלא להבליע את האל"ף שאחריה ולקרוא ולם. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: מלאם. ויהי. הלעטני. ולרעד. וישאלו. מראה. כמעט. ובאשתו. ויקנאו. וימלאום. התעשקו. שבעה. ותקחין. מטעמים. ויצעק. לקהל.

ולאם - הלמ"ד בשווא נח.

מלאם - הלמ"ד רפה, ובשווא נח.

ולאם מלאם - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים וללאם מלאם.

כ"ה כ"ה: כאדרת - הכ"ף בשווא נע. ואין לקרוא כאדרת בפתח.

כ"ה כ"ז: אהלים - האל"ף בחולם, ואין לקרוא אהלים בקמץ.

כ"ה כ"ח: וברכה אהבת אתיעקב - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וברכה אהבת אתיעקב.

כ"ה ל"ב: הוליד - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא לשון הווה. שלא ישמע שקורא אוליד באל"ף שהוא לשון עתיד.

ולמה זה לי - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים ולמה זה לי.

כ"ה ל"ג: השבעה - הטעם מלעיל בשי"ן*, והבי"ת בשווא נע.

כ"ה ל"ד: ונניד - הנו"ן בשווא נח*.

כ"ו א': מלבד - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

כ"ו ב': אשר אמר אליך - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים אשר אמר אליך.

אמר - האל"ף בחולם, ואין לקרוא אמר בקמץ.

כ"ו ג': ואהיה - יש לבטא את הה"א בשווא נח. ולא להבליעה ולקרוא ואיה, או לקרוא ואהיה בסגול הה"א. וכן הוא בכל שווא נח באות ה"א. וכן הוא להלן בתיבות: ותהיין. יהיה.

ה ואע"פ שאחר מ"ם השימוש תמיד יבוא דגש (שהרי מ"ם השימוש היא במקום תיבת מן, ולכן בוא דגש אחר המ"ם, להשלים את הנו"ן החסרה), יש תיבות הפותחות בשווא, היוצאות מן הכלל, שהאות שאחר מ"ם השימוש רפה בהן, כגון: מלמעלה, מקצה.

ו ואע"פ ששווא הבא אחר הטעם הוא שווא נח, אפילו כשלפניו תנועה גדולה. כאשר הטעם נסוג אחר ממקומו, ובא אחריו שווא, השווא נשאר נע כדינו הרגיל אחר תנועה גדולה, שטעם שנסוג אחר אין כוחו כטעם לגבי זה, כיון שאינו מקום הטעם המקורי (מנחת שי בראשית י"ט ט', בשם ערוגת הבושם פ"ג ד"ה אמנם).

ז והוא נהגה כמו מפיך ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עמה, אהה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיך ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפיק הוא דוקא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפיך פירושו מוציא, דהיינו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, אף אם היא באה באמצע תיבה, ודלא כמו במילה פדהצור (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נהגית כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה (כגון בתיבת יקיה), ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ולכן אין צורך בנקודת המפיק. ובסוף התיבה לא רצו לנקד בשווא, מפני שיש תיבות המנוקדות בסופן בפתח גנובה ובמפיק יחד, כגון: גבה, יצה, ואם היו מנקדים

א משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

ב כמבואר בארוכה במאמר החטפים שחטף פתח זה הוא ניקוד מושאל הבא לסמן על שווא נע, ואינו חטף פתח ממש.

ג מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפניה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מלך במקום מלאך, שמון במקום שמעון, וינג במקום וינהג). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נוהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידגיש).

ד ואע"פ ששורוק היא תנועה גדולה, ולכן השווא שאחריה נע, זה רק בשורוק הבא באמצע תיבה, אך שורוק בראש תיבה היא תנועה קטנה, משום שכל שורוק היא ניקוד האות שלפניה, ובראש מילה שאין אות לפניה, נקרא כאילו יש אל"ף לפניה (עיין מנחת שי בראשית א' י"ד), ומ"מ כיון שאין כאן שתי אותיות המנוקדות בניקוד השורוק, אלא אות אחת, לכן דינה כקבוצ, שהיא תנועה קטנה ולא כשורוק שהיא תנועה גדולה. ויש מקומות שהרבה טועים ומבטאים שווא נע אחר שורוק בראש מילה.

עֲמָךְ - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲמָךְ באל"ף^ח. וכן הוא להלן.

וְלִזְרָעֶךָ - הו"ו במתג, והלמ"ד שאחריו בשווא נח^ט.

כ"ו ד': **אֵת כָּל־הָאָרֶצֶת** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים אֶת־כָּל הָאָרֶצֶת.

כ"ו ז': **אֶתְּחִי הָאָדָם** - יש להזהר שלא להבליע את הה"א שלפניה, וישמע שקרא תיבת אֶתְּחִי בלבד.

כ"ו ח': **וְהָיָה יִצְחָק מִצְחָק** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים וְהָיָה יִצְחָק מִצְחָק.

כ"ו י': **אֶחָד הָעָם** - בפתח פתח, ואין לקרוא אֶחָד בסגול קמץ.

וְהַבְּאֵתָ - הטעם מלרע בתי"ו.

כ"ו י"א: **וּבְאֵשׁוֹ** - הבי"ת בשווא נח^ד.

כ"ו י"ב: **מֵאָה** - הטעם מלרע באל"ף.

כ"ו י"ג: **וַיֵּלֶךְ הַלֹּזֶל וַיִּגְדֹּל** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים וַיֵּלֶךְ הַלֹּזֶל וַיִּגְדֹּל.

עַד כִּי־יִגְדֹּל מְאֹד - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים עַד כִּי־יִגְדֹּל מְאֹד.

כ"ו י"ד: **וַיַּעֲבֹדָהּ** - הבי"ת בקבוצ, והדלי"ת דגושה. ואין לקרוא וַיַּעֲבֹדָהּ בחולם.

כ"ו ט": **סִתְּמוֹם** - התי"ו בדגש, והשווא נע.

כ"ו י"ח: **וַיִּסְתְּמוֹם** - התי"ו בדגש, והשווא נע.

כ"ו כ': **רַעֲיִי** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא רַאֲיִי באל"ף^ח. וכן הוא להלן.

עָמֹד - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אָמֹד באל"ף^ח. וכן הוא להלן.

כ"ו כ"ב: **רָבֹו** - הטעם מלרע בבי"ת.

כִּי־יַעֲלֶה - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֶתְּהָ באל"ף^ח. וכן הוא להלן.

כ"ו כ"ה: **אֶהְיֶה** - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן^כ. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול^כ.

כ"ו כ"ח: **כִּי־יִהְיֶה יְיָ | עֲמָךְ** - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים כִּי־יִהְיֶה יְיָ | עֲמָךְ במקף.

יְיָ | - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה^{כח}.

כ"ו כ"ט: **אֶסְתַּעֲשֶׂה** - השי"ן בצירי.

כ"ו ל"ד: **בְּשִׁמְתָּ** - הבי"ת בקמץ גדול, והשי"ן בשווא נע^י.

מֵרָאָה - הרי"ש בשווא נע, והאל"ף נשמעת. ואין להבליע את האל"ף ולקרוא מֵרָת.

כ"ו ד': **וְהַבִּיֵּאתָ** - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא לשון ציווי, שלא ישמע שקורא וְאֶבִּיֵּאתָ באל"ף שהוא לשון מדבר. וכן הוא להלן.

תִּבְרָכְךָ - יש אומרים שהכ"ף הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח^י. וכן הוא בכ"ף שלהלן ז': **וְאֶבְרָכְכָה**. ובכ"ף

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהאות הגרנית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרנית היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהְיֶה), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרנית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרנית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

^כ שהרי כתבו המדקדים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

^י כן כתב מנחת שי (יהושע ג' ט"ז) בשם ספר רב פעלים, שהקמץ בבי"ת של "בְּשִׁמְתָּ" הוא קמץ גדול.

וכן נראה ממה שכתבו המדקדים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, וכיון שבשם "בְּשִׁמְתָּ" הבי"ת במתג (או בטעם משני אחר, כאשר ע"פ הכללים המתג הופך לטעם משני), בפשטות מוכרח שהקמץ כאן הוא קמץ גדול. ואכן כך מסורת הספרדים להגות את הקמץ שבתיבת "בְּשִׁמְתָּ" כקמץ גדול. וכן בכתבי היד המרבים לסמן קמץ קטן ע"י ניקוד חטף קמץ (כמבואר במאמר החספים במין השלישי של החטף קמץ), מנקדים כאן בקמץ לבד, ומוכח מזה שהקמץ הוא קמץ גדול. וכן בתרגומים לועזיים קדומים מאד הבי"ת מנוקדת כקמץ גדול והשי"ן כשווא נע.

ובדרכי הניקוד והגינות לר' משה הנקדן (ד"ה וכן החטף) כתב שהקמץ בבי"ת שבתיבת "בְּשִׁמְתָּ" הוא קמץ קטן, וכן כתב הגר"א (דקדוק ופירוש על התורה, ד"ה ובהו), ודבריהם צ"ע.

^י משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

בשווא ולא בנקודת המפיק, היה צורך לנקד בניקוד כפול, גם בפתח וגם בשווא, וממילא היות שלא ניתן לנקד אות אחת בשני ניקודים שונים, המירו את סימון המפיק שבסוף תיבה משווא לנקודה בתוך האות.

ויש לציין, שישנם כ"י בהם כאשר יש חשש לבליעת הה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: בְּהִשְׁמָה (ויקרא כ"ו מ"ג), פְּדֵהָאֵל (במדבר ל"ד כ"ח), יִהְיֶה־פָנָו (שם ל"ה ב'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד פְּדֵהָאֵל. וכן כתב באור תורה שבספרים ספרדיים מנוקד בְּהִשְׁמָה עם נקודת המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

^ח כתב בשו"ע (או"ח סימן נ"ג סעיף י"ב) שאין למנות כשליח ציבור מי שקורא את אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף.

ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

וכתב בערך השולחן (סימן נ"ג סעיף י"ה, סימן ס"א סעיף ח'), שאע"פ שבמדינותינו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, בכל זאת בקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה.

וכל זה במקום שלא משתנה המשמעות, אך במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות, ראוי מאד להקפיד ולדקדק להגות כראוי.

^ט ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ח'.

^י ויש בזה משום שינוי משמעות, כמובא ברש"י ובאבן עזרא.

^א על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ידד חולם להפך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון פתל - פתליים, שורש - שרשיים), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת אֶהְיֶה), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן.

שלהלן י': יִבְרָכְךָ. ובלמ"ד שלהלן י"ג: קִלְלָתְךָ. ובכ"ף שלהלן כ"ה: תִּבְרָכְךָ.

כ"ז ט': אָהָב - האל"ף בקמץ. ואין לקרוא אֹהֶב בחולם.

כ"ז י"א: הָן - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שלא ישמע שקורא אֵין באל"ף. וכן הוא להלן.

כ"ז י"ב: אוֹלֵי יִמְשְׁלֵי אֲבֵי - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים אוֹלֵי יִמְשְׁנֵי אֲבֵי.

בְּמִתְעַתֵּעַ - העי"ן השניה בפתח גנובה. ויש לקרוא את העי"ן בשווא נח, והפתח נקרא לפני העי"ן טו.

כ"ז ט"ז: עָרַח - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֹרֹחַ באל"ף ח.

כ"ז י"ט: אֲנֹכִי עֲשֹׂו בְּכָרְךָ - יש לנגן את הפשט בניגון הרגיל, ואין להפסיק אחריו יותר מבשאר מקומות טו.

כ"ז י"ט: וְאֶכְלָה - האל"ף בקמץ קטן, והכ"ף בשווא נח, והוא לשון ציווי, שפירושו ותאכל. והקורא וְאֶכְלָה בקמץ גדול ושווא נע, משנה משמעות לפועל עבר לנקבה, שפירושו והיא אכלה.

טו משפט מילה זו להיקרא בְּמִתְעַתֵּעַ, אך משום שהאות עי"ן מוצאה מהגרון שהוא המוצא העמוק ביותר, ואין אפשרות להגות אות גרונית בשווא נח אחר צירי, וא"א להניע את השווא ולהוסיף לו חטף, משום שאין שווא נע בסוף תיבה, לכן נוסף פתח לפני העי"ן, כדי שיוכלו לבטא את העי"ן כהוגן בשווא נח (וכן הוא בשאר האותיות הגרוניות, וכגון: נִבְרָח, יִרְחָ).

ולענין אופן קריאת פתח זה, במדקדקים מובאות שתי דרכים בזה, יש שכתבו שהפתח נהגה תחת אות אל"ף שאינה כתובה, ונקרא כאילו כתוב בְּמִתְעַתֵּאָ, ויש שכתבו שהפתח נהגה תחת האות שנמשכת במבטא מהתנועה הקודמת, ונקרא כאילו כתוב בְּמִתְעַתֵּינֶע. למעשה נראה לומר שאין זו מחלוקת, אלא כל אחד מהמדקדקים כתב ותיאר באופן שונה את דרך הקריאה, אך זו דרך קריאה אחת, שניתן לתארה בשני אופנים, ועיקרה שאין הפתח נהגה תחת האות עצמה, אלא לפני.

טו ברש"י כתב: אנכי עשו בכרך. אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך. עכ"ל. וכתב הגר"ש דבליצקי (קונטרס אם למקרא) שראוי להפסיק כלשהו בין אנכי לעשו, כדפירש רש"י. ונראה שכוונתו רק לנגן כראוי את הפשטא המפסיק שבתיבת אֲנֹכִי, אך לא להפסיק יותר, שהלא אין לנו לקרוא אלא כפיסוק הטעמים (כמבואר במאמר פיסוק טעמים).

ובאמת נראה שבעל הטעמים לא התכוון לפרש כרש"י שתיבת "אֲנֹכִי" היא ענין בפני עצמו, והטעמת תיבת "אֲנֹכִי" בטעם מפסיק היא משום שדרך הטעמים לחלק כל משפט בן ג' תיבות לשני חלקים, ולשים טעם מפסיק בין שני החלקים, וכיון שבמשפט "אֲנֹכִי עֲשֹׂו בְּכָרְךָ" תיבת "אֲנֹכִי" היא הנושא, ותיבות "עֲשֹׂו בְּכָרְךָ" הן הנשוא, בא טעם מפסיק בתיבת "אֲנֹכִי" הראוי יותר להפסק (וכמו שפירשו במלבי"ם (שמות כ' ב'), ובספר הכתב והקבלה (בראשית ט"ז ד'), שבלשון המקרא יש חילוק בין תיבת "אֲנִי" לתיבת "אֲנֹכִי", ש"אֲנֹכִי" הוא נושא, ו"אֲנִי" הוא נשוא. למשל: "אני עומד" בא לומר אני עומד ולא יושב, אך "אני עומד" בא לומר אני עומד ולא אחר. ובספר הכתב והקבלה הוסיף שלכן אחר תיבת "אֲנֹכִי" יבוא תמיד טעם מפסיק, כיון שהדרך שמוטעם טעם מפסיק אחר הנושא, אבל אחר תיבת "אֲנִי" אין הכרח שיבוא טעם מפסיק, כיון שהוא נושא, והוא ענין אחד עם התיבה שאחריו).

וכיוצא בזה מצאנו גם במקומות אחרים בהם מופיע משפט דומה, שבא טעם מפסיק אחר תיבת אֲנֹכִי, אע"פ ששם אין לפרש שתיבת אֲנֹכִי היא ענין בפני עצמו, כגון: אֲנֹכִי רֹחַ אֶמְלֹךְ (רות ג' ט'), אֲנֹכִי יְיָ-לֹהֶיךָ (שמות כ' ב').

י' הכלל הוא ששווא אחר תנועה גדולה הוא שווא נע, ואחר תנועה קטנה הוא שווא נח.

ובתנועת חיריק, כשהחיריק הוא חיריק מלא, דהיינו שכתובה אות יו"ד אחר החיריק, התנועה היא תנועה גדולה, וכשהחיריק הוא חיריק חסר, דהיינו שלא כתובה אות יו"ד אחר החיריק, התנועה היא תנועה קטנה.

וכן בתנועת שורוק-קובוץ, כשכתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, התנועה היא תנועה גדולה, וכשלא כתובה אות וי"ו אחר תנועת השורוק, מנוקד בקובוץ, והתנועה היא תנועה קטנה.

ויש מקומות שאע"פ שלא כתובה אות יו"ד אחרי החיריק או וי"ו אחר השורוק, התנועה נחשבת לתנועה גדולה, כיון שהתיבה היתה ראויה להיכתב

כ"ז כ"א: וְאֶמְשֶׁךְ - השי"ן בשווא נע.

כ"ז כ"ב: הִקְלֵ - הה"א בפתח, והקו"ף דגושה. והה"א היא ה"א הידיעה. והקורא הִקְלֵ בחטף פתח ורפה, משנה משמעות ללשון תמיהה.

כ"ז כ"ג: פִּיִּדִי - היו"ד לא נשמעת, ונקרא פִּיִּדִי, ואין לקרוא פִּיִּדִי היו"ד בשווא.

וְיִבְרָכְהוּ - יש להקפיד לנגן את הטעם סוף פסוק כראוי, ולא להוסיף טעם נוסף לפני ולהטעים וְיִבְרָכְהוּ.

כ"ז כ"ה: וְאֶכְלָה - האל"ף בחולם, והכ"ף בשווא נע. ואין לקרוא וְאֶכְלָה בקמץ.

לָו - מוטעם במרכא כפולה, וניגונו דומה לניגון התביר, אלא שנקשר ומתגלגל בנעימתו עם התיבה שאחריו, שהלא תביר הוא טעם מפסיק, ומרכא כפולה הוא טעם מחבר.

עם יו"ד או וי"ו, אלא שבכתיב התורה פעמים רבות כתובות תיבות מלאות וחסרות שלא כמו הכללים, ולכן נכתב חיריק חסר ללא יו"ד או שורוק ללא וי"ו, אע"פ שראוי היה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, וכיון שעל פי הכללים ראוי היה להיכתב עם יו"ד או וי"ו, לכן השווא שאחר תנועות אלו הוא נע, ככל שווא הבא לאחר תנועה גדולה, ומשום כך הונח מתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא כיון שנחסרה כאן אות (כן כתב מנחת שי על תיבת גִּבְחִי (בראשית ל"א ל"ט), ועל תיבת לִלְאֹת (שמות כ"ו ד'), ובמאמר המאריך (סוף תירוק חקירה ב'). והדברים מיוסדים על דברי רד"ק (מכלול צ"ח ע"א, ושם קל"ח ע"א, והביאו במנחת שי שמואל א' ז' ז') שכתב שגם כאשר התנועה גדולה נכתבת בכתיב חסר, צריך לקרוא אותה כתנועה גדולה).

והביא מנחת שי (מאמר המאריך סוף תירוק חקירה ב') שיש מחלוקת מהו השורש של תיבת "וְאֶמְשֶׁךְ", שדעת אבן עזרא (כאן), ורד"ק (שרשים שרש משש), שהיא משורש משש, ודעת ר' אליהו בחור (ספר הרכבה אות י'), שהיא משורש מוש.

והוסיף, שלפי זה יש מחלוקת האם השווא שבשי"ן הוא נע או נח, שלדעת הבחור שהשורש הוא מוש, השווא נע, שהרי הוי"ו היא שורשית, ולכן היה ראוי להיכתב "וְאֶמְשֶׁךְ" בשורוק, ואע"פ שבכתיב התורה נחסרה הוי"ו השווא הוא נע ככל שווא הבא אחר תנועה גדולה, ולכן הונח המתג לפני השווא להורות שיש להניע את השווא (כמבואר לעיל). אך לדעת אבן עזרא ורד"ק שהשורש הוא משש, השווא נח, שהרי לא נחסרה כאן אות מהשורש, והקובץ שבמ"ם היא תנועה קטנה, והמתג שתחת המ"ם לא בא להורות על נעות השווא. עכ"ד מנחת שי.

אך באמת נראה שגם לדעת אבן עזרא ורד"ק שהשורש הוא משש, ולא נחסרה כאן אות מהשורש, השווא ראוי להיות נע מטעם אחר, שהלא השי"ן היתה אמורה להדגש לחסרון השי"ן השניה (משורש משש) ונשמט הדגש כדי להקל על הלשון (כמו שכתב אבן עזרא), וכאשר נשמט דגש, ובא מתג לפני האות, המתג מורה שהשווא נשאר נע למרות השמטת הדגש (והמנחת שי כתב בפשיטות שלפי א"ב ע"ד ורד"ק השווא נח, משום שלשיטתו (מאמר המאריך שם) כאשר נשמט הדגש אין המתג מניע את השווא. אך באמת קי"ל בזה דקדעת בעלי המסורה שהשווא נע, כמובא בספר דקדוקי הטעמים (סעיף 34) גבי ה"א הידיעה, וכמו שנקטו ר' אליהו בחור (פרקי שירה פרק י"ב) ואור תורה (בראשית י"ח י"ז, שמות כ"ט י"ג) ועוד מדקדקים, וכעדות רוב הספרים (שיסימו חטף פתח פעמים רבות כשנשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה)).

י" כיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתנחתא, ללא טעם נוסף ביניהם, וע"י זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק. ויש להזהר לא לעשות כן אלא להטעים כראוי.

טו כן כתבו רד"ק (מכלול פ' ע"א), ומנחת שי (שמות ה' ט"ו).

ובתשלום מקנה אברם פירט מעט יותר, וכתב שנגינתה קרובה לנגינת התביר אך לא עם כ"כ חוזק ורעדה ושבירה.

והרשב"ץ (מגן אבות נ"ה ע"ב) כתב שאינו יודע הבדל בין נגינת התביר לנגינת מרכא כפולה.

והמדקדק בן זאב בספרו תלמוד לשון עברי (סעיף ש"ז) כתב שניגון מרכא כפולה כשני תבירין. וצ"ע בזה.

כ"ח ו': לְקַחְתִּילֹ מַשֶּׁם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים לְקַחְתִּילֹ מַשֶּׁם.

כ"ח ט': אֶת־מַחְלַת | - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחרייב^ח.

❖❖❖ ❖❖❖ ❖❖❖

❖ חילופי נוסחאות ❖

כ"ו ח': כִּי אֶרְכִּילֹ / (כִּי־אֶרְכִּילֹ)

במונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"י ס"א סט"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט. ~ ובדפוסים: לטריס, גינצבורג^ט, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

במקף – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט, א"ב א"ג א"ו א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.^ל

כ"ו כ"ב: כִּי־עֵתָה / (כִּי עֵתָה)

במקף – בכתבי היד: ט"ב, סט"ז סט"ח, א"א א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג^ל, קורן, ברויאר. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן אשר שהלכה כמותו. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן דעת מנחת שי.

במונח – בכתבי היד: ט"ג ט"ד, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, קסוטו. ~ וכן נמסר בספר החילופים בשם בן נפתלי שאין הלכה כמותו.^כ

כ"ז ו': אֶמְלֶה / (אֶמְלֶה)

האלף ללא מונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא. ~ וכן נכון ע"פ כללי הטעמים.^כ

האלף במונח – בכתבי היד: ס"י, א"א א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס.

כ"ח ט': אֶת־מַחְלַת / (אֶת־מַחְלַת) / (אֶת־מַחְלַת)

המ"ם בקמץ והחית"ת בחטף פתח – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט. ~ ובדפוסים: רא"פ, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.^כ

המ"ם בפתח והחית"ת בחטף פתח – בכתבי היד: ט"ח, ס"ה ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג^כ, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

המ"ם בפתח והחית"ת בשווא נח – בדפוס: מק"ג.^כ

המ"ם בקמץ והחית"ת בחטף קמץ – כן כתב מהרי"ק^כ.

וראה הערה^{לח}.

משום שהמתג יכול להשתנות רק למונח רגיל ולא למונח מכרבל (כן כתב רוו"ה בשום שכל בראשית י"ח ט"ו).

לד באור תורה כתב שהמ"ם בקמץ. ובמנחת שי כתב שבספרים מדויקים ובדפוס קדמון המ"ם בקמץ, וכן כתב אור תורה. ונראה מלשונו שכך הכריע למעשה, ובפרט אחר שלא הביא כל דעה הסוברת שהמ"ם בפתח, וממילא נראה שהפתח שבדיבור המתחיל הוא כנראה שגגה או חוסר הקפדה.

לה ובגליון כתב שבספרים אחרים מנוקד מַחְלַת או מַחְלַת.

לו ניקוד זה מקורו משיבוש בהבנת דברי המסורה, שבמסורה נמסר שביבת "מחלה" מלשון חולי החי"ת מנוקדת בחטף פתח, וכאשר היא שם איש או אשה, החי"ת מנוקדת בשווא נח. וכיון שכאן תיבת "מחלת" היא שם אשה ואינה מלשון חולי, תיקן המדפיס ע"פ דברי המסורה וניקד את החי"ת בשווא נח במקום בחטף פתח, ואף כתב שלכן השמות "מַחְלָה", "מַחְלִי", "מחלת", מנוקדות בשווא נח.

אולם הבנה זו בדברי המסורה אינה נכונה, כמו שמוכח מהספרים שכולם ניקדו כאן מַחְלַת בחטף פתח, וכן מנוקד גם אצל מחלת דרחבעם (דברי הימים ב' י"א י"ח), וכתב בעל אור תורה שהמדפיס דובר שקרים, וכוונת המסורה רק לתיבת "מחלה" בלבד ולא לשאר תיבות.

ובהיכל הברכה נמשך אחר דברי המדפיס והמסורה שהביא, וכתב שהמ"ם בקמץ והחית"ת בשווא נח, וכנראה נעלמו ממנו דברי האור תורה.

לו שו"ת פעולת צדיק (סימן ט"ו), שכך מנוקד בכל ספרי תימן.

לח בחידושי מהרי"ל דיסקין על התורה מובא שנשאל מהרי"ל דיסקין האם יש לקרוא מַחְלַת בקמץ או מַחְלַת בפתח, וענה שהדבר תלוי במחלוקת המובאת במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ז אות ג') האם השם "מחלת" הוא מלשון מחילה או מלשון מחלה, שלדעה שהוא מלשון מחילה, המ"ם בקמץ, כמו "מַחֲוֹל לך", ולדעה שהוא מלשון מחלה המ"ם בפתח, כמו "כָּל הַמַּחְלָה", ועל כן איך שקורא יוצא. עכ"ה.

ובאמת, מלבד זה שלתלות את מחלוקת הספרים במחלוקת הפירושים במדרש הוא דבר רחוק ולא מסתבר, גם עצם דבריו קשים הם, שהרי לשון המדרש שם כך הוא: וירא עשו כי רעות בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל, רבי יהושע בן לוי אמר נתן דעתו להתגייר, מחלת, שמחל לו הקב"ה על כל עונותיו, בשמת, שנתבסמה דעתו עליו, אמר ר"א אלו הוציא את הראשונות יפה היה אלא על נשיו כאב על כאב, דבר אחר כוב על כוב תוספת על בית מלא, ע"כ. דהיינו שרבי יהושע בן לוי דורש את השם "מחלת" מלשון מחילה שמחל לו הקב"ה על עונותיו, ור"א לומד מ"על נשיו" שזה כאב על כאב, אך לא מוזכר כלל שר"א דורש את השם "מחלת" מלשון מחלה על מחלה, וצ"ע. ויש להעיר עוד, שאף אם אכן כדבריו מחלוקת הספרים תלויה במחלוקת

כח הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא פסיק אחריו להודיע שהמונח שלפניו הוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֶת־קִלְעֹשָׁב | זָרַע זָרַע, וְלָקַל | רִמְשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו פסיק, ואין אחריו מונח רביעי, יש להסתפק אם הוא מונח לגרמיה, או שהוא מונח רגיל אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, ועניינו להורות על שהיה מועטת מסיבות שונות, אך לא מסיבות תחביריות של פיסוק וחיבור הענין, שהתחביר מתבטא בניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהיה בין התיבות).

וכדי לדעת איזה פסיק מורה על שהיה בפועל, ואיזה פסיק מורה שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה המפסיק, מונה המסורה את כל הפסיקים שבמקרא המורים על שהיה, וכל פסיק שאינו נמנה ברשימה זו, מוכח שהוא לגרמיה. ומה שפסיק זה אינו נמנה ביניהם, מוכח שאינו אלא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה ולא המונח המשרת (רשימה זו של המסורה מצויה בכתבי יד שונים של המקרא, וכן במערכת המסורה שבדפוס מק"ג אות פ'), אך הרשימה שבמק"ג שגויה ומבולבלת מאד לעומת הרשימות המצויות בכתבי היד).

וכן מוכח מדברי המסורה כאן המוסרת שפסוק זה הוא אחד מי"א פסוקים במקרא בהם בא הטעם מונח לגרמיה לפני הטעם גרש.

כט ובגליון כתב שבספרים אחרים מוטעם כִּי־אֶרְכִּילֹ במקף.

ל בדפוסים מק"ג ורא"פ הדפיסו כִּי־אֶרְכִּילֹ במונח ומקף יחד, וכנראה הטעימו כן כדי לרמוז על המחלוקת.

לא ובגליון כתב שלבן נפתלי מוטעם כִּי עֵתָה במונח.

לב בכ"י ט"ח מוטעם כִּי־עֵתָה במונח ובמקף יחד, ונמסר עליו שלבן אשר מוטעם כִּי־עֵתָה במקף ולבן נפתלי מוטעם נפתלי כִּי עֵתָה במונח. ונראה שהסופר הטעים כִּי־עֵתָה במונח ומקף יחד כדי לרמוז על המחלוקת.

כמו כן בכ"י סט"ו מוטעם כִּי־עֵתָה במקף, ונמסר שם במסורה "פלוגתא כִּי עֵתָה", כלומר שיש דעה החולקת שהוא במונח. ובכ"י ס"ד מוטעם כִּי עֵתָה במונח ונמסר שם במסורה "פלוגתא כִּי־עֵתָה", כלומר שיש דעה החולקת שהוא במקף.

לז תיבה המוטעמת בזקף קטן שאין טעם משרת לפניו, ויש בתיבה מקום הראוי למתג, אם המקום הראוי למתג הוא באות הראשונה בתיבה, לא יהפך המתג למונח, ואם המקום הראוי למתג הוא אחרי האות הראשונה בתיבה, דרך המתג להפוך למונח (משפטי הטעמים דף י"ג ע"א, והביא שם כמה ראיות לכלל זה מהמסורה ומספרים מדויקים).

והטעם שבאות הראשונה לא יהפוך המתג למונח, משום שיש כמה סוגי מונחים (כמבואר בדברי המדקדקים הקדמונים), ומונח הבא לפני זקף קטן ומוטעם באות הראשונה בתיבה (כגון: נֶפֶשׁ חַיָּה) נקרא מונח מכרבל (ונגזרתו מסולסלת מעט יותר ממונח רגיל), ואם המונח מוטעם אחרי האות הראשונה (כגון: וַיְקִי מִבְּדִיל), הוא מונח רגיל. ולכן רק כאשר המקום הראוי למתג אינו באות הראשונה ישתנה המתג למונח,

ג'י"ז אות ו') שקוראים לשביעי מחלת בקמץ, ולמפטיר מחלת בפתח (ונראה שהכוונה שיקראו דווקא באופן זה, משום שהעיקר בקמץ, ולכן קוראים כך לשביעי כדי שישלים הפרשה כתיקונה, ורק למפטיר קוראים כדעה הפחות עיקרית).

אך למעשה נראה יותר שאף שחוזר על פסוק זה פעמיים ויכול לצאת את שתי הדעות, כיון ששיטת הפתח היא דחויה, והעיקר היא שיטת הקמץ, אין צורך להזדקק כלל לשיטה הדחויה, ועדיף לקרוא בשתי הפעמים באופן הנכון והמדויק.

במדרש, יש להכריע לכאורה כדעה שמחלת מלשון מחילה, משום שאע"פ שבמדרש כאן מובאות שתי דעות, בירושלמי (בכורים פ"ג ה"ג) ובמדרש ספר שמואל (פרק י"ז, הובא ברש"י לקמן ל"ו ג') מובאת רק הדעה שזה מלשון מחילה, וא"כ נראה שדעה זו עיקר, וגם לפי דבריו יש להכריע שהמ"ם בקמץ.

ומדפיס הספר חידושי מהרי"ל דיסקין על התורה הוסיף וכתב (ואין זה מדברי מהרי"ל דיסקין), שכיון שהשם "מחלת" כתוב בסוף הפרשה, אפשר לקרוא לשביעי באופן אחד ולמפטיר באופן שני, כדי לצאת את שתי הדעות.

ואכן כתב הגר"ש דבליצקי (קונטרס אם למקרא), שהקוראים בהברה המבדילה בין קמץ לפתח, יש להם לנהוג כן ולקרוא בשני האופנים, והוסיף (זרח השמש עמוד